

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Кафедра _____ соціології і публічного управління
(назва кафедри, яка забезпечує викладання дисципліни)

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З НАВЧАЛЬНОЇ
ДИСЦИПЛІНИ

Соціологія особистості та девіантної поведінки
(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ перший (бакалаврський)
перший (бакалаврський) / другий (магістерський)

галузь знань _____ 05 Соціальні та поведінкові науки
(шифр і назва)

спеціальність _____ 054 Соціологія
(шифр і назва)

освітня програма _____ Соціологія управління
(назви освітніх програм спеціальностей)

вид дисципліни _____ професійна підготовка; обов'язкова
(загальна підготовка / професійна підготовка; обов'язкова/вибіркова)

форма навчання _____ денна
(денна / заочна/дистанційна)

Харків – 2023 рік

Змістовний модуль №1. Особистість в фокусі досліджень соціологів та психологів.

Тема №1-7. Вступ до дисципліни. Поняття особистості в соціологічній та психологічній науці

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 1-7.

1. Поняття людини і особистості. Соціальність особистості.
2. Теологічні трактування людини. Вчення церкви про душу, провіденціалізм та есхатологія.
3. Філософські погляди на людину в епоху Просвітництва: проблема свободи волі та відповідальності за вчинки.
4. Марксистка інтерпретація людини в контексті принципу економічного детермінізму.
5. Психоаналітична доктрина особистості. З.Фрейд про структуру та основний конфлікт особистості.
6. Розвиток психоаналітичної традиції в працях А.Адлера, К.Юнга, Е.Фромма, К.Хорні.
7. Концепція рис особистості. Емпіричний вимір та психодіагностика особистості.
8. Біхевіористська концепція особистості і межі управління людиною.
9. Радикальний біхевіоризм Скіннера. Теорія «Стимул – реакція». Концепція підкріплення.
10. Соціально-когнітивний напрям: праці Альберта Бандури. Пізнання, передбачення, саморегуляція.
11. Теорія особистісних конструктів Джорджа Келлі. Людина як дослідник. Формування особистісних конструктів та їх вплив на поведінку.
12. Соціально-когнітивна теорія особистості.
13. Гуманістична концепція особистості.
14. Теорія дзеркального «Я» Ч.Кулі та Дж. Міда.
15. Гуманістична концепція особистості Карла Роджерса.
16. Теорія дзеркального «Я» Чарлза Кулі і Джорджа Міда.
17. Структура особистості за формулою $I = We + Me$

Підготовка рефератів за темою із списку

Література: 1, 3, 4, 5, 7, 8, 13, 18, 39

Тема №8. Функції та основні підсистеми особистості.

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 8.

1. Загальні функції особистості та її підсистеми.

2. Підсистема мотивації поведінки людини: потреби, інтереси, цілі. Теорія самоактуалізації потреб Абрахамса Маслоу.
3. Ціннісна підсистема та її значення для формування особистості.
4. Соціально-комунікаційна підсистема: навички соціальних контактів та соціальні стратегії особистості.
5. Когнітивна підсистема: пізнання світу, інтерналізація, образи соціального світу.

Підготовка рефератів за темою із списку

Література:

Тема №9. Соціальні типи особистості.

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 9.

1. Типологія як наукова процедура в умовах множини об'єктів дослідження. Критерії типології особистості.
2. Типологія особистості за соціальною структурою суспільства та соціальними ролями.
3. Типологія за спрямованістю особистості та рисами стилю життя.
4. Типологія за рисами характеру.

Підготовка рефератів за темою із списку

Література: 5, 9, 10, 13, 37

Тема 10, 11. Соціалізація як процес становлення особистості

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 9.

1. Поняття соціалізації особистості. Первинна і вторинна соціалізація.
2. Теорія соціалізації Еріка Еріксона.
3. Рольова теорія соціалізації.
4. Суспільна корекція процесу соціалізації особистості.
5. Соціалізація і державна політика. Утопічні проекти формування особистості.
6. Проекти «нової людини» в тоталітарних системах. Біологічне регулювання. Євгеніка, сегрегація і проекти впливу на спадковість людини.
7. Основні інститути соціалізації: сім'я, церков, система освіти і виховання, трудові колективи і організації.
8. Первинна соціалізація і функції сім'ї з точки зору соціалізації та майбутнього дитини. Вторинна соціалізація.

9. Сутність та напрями виховання. Роль інституту освіти в процесі формування особистості
Підготовка рефератів за темою із списку

Література: 5, 18, 22, 25

Тема 12. Соціальна поведінка і соціальна активність особистості.

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 12, виконання індивідуального завдання №1.

1. Особистість як фактор поведінки.
2. Основні типи й види соціальної активності людини.
3. Законослухняна поведінка і поведінка, що порушує закон.
4. Теорії соціальної дії М.Вебера і Т.Парсонса.
5. Соціальні очікування як фактор корекції дії.
6. Кібернетична модель поведінки людини.

Підготовка рефератів за темою із списку

Література: 11, 17, 19, 31, 39

Змістовний модуль № 2: Теоретичні основи розуміння девіантності

Тема 13, 14. Основні поняття девіантології та базові методологічні ідеї.

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з тем 13,14

1. Проблема соціальних відхилень (девіантності) як онтологічне питання кожної культури.
2. Міждисциплінарний характер проблеми, предметні області психології, соціології, біології, кримінології, педагогіки.
3. Основні поняття девіантології: «девіація», «девіант», «особистість девіанта», «девіантна поведінка», «девіантність».
4. Девіант, соціальна норма і соціальне оточення як складові системи девіантої поведінки.
5. Девіантний вчинок і девіантна поведінка. Реакція оточення на дії актора.
6. Постулати девіантології. Універсальність соціальних відхилень, принцип релятивізму форм девіації, принцип доповнення
7. Трансмисійні теорії, що пояснюють девіантність фактором соціальних контактів та наслідуванням девіантних зразків поведінки.

8. Зіткнення культур і девіантна поведінка. Культурна кримінологія про причини злочинності.
9. Драматизація зла (теорія Танненбаума), роль ЗМІ у пропаганди соціальних відхилень.

Підготовка рефератів за темою із списку

Література: 1, 2, 4, 17, 21

Тема 15,16. Типи й види девіантної поведінки та девіантів.

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з тем 13,14

1. Критерії розрізнення типів девіантів і девіантної поведінки. Критерій суспільної небезпеки.
2. Девіантність як форма агресії. Аутоагресивна поведінка: алкоголізм, наркоманія, проституція, суїцид.
3. Злочинність як зовнішня форма агресії. Тероризм, злочини проти миру і людяності як найбільш небезпечні форми відхиляючої поведінки.
4. Гендерний критерій: особливості девіантної поведінки чоловіків та жінок.
5. Специфіка девіантності дітей та підлітків
6. Негативні і «позитивні» форми девіантної поведінки.
7. Основні типи «позитивних» девіантів: генії, що випередили свій час, релігійні і політичні дисиденти, що були визнані у наступному як позитивні актори, люди с паранормальними здібностями, громадські діячі та активісти у суспільствах, де обмежені свободи.
8. Дилема порядку і прогресу та специфічна роль «позитивних» девіантів.

Підготовка рефератів за темою із списку

Література: 1, 3, 10, 27, 28

Тема 17-21. Теорії, які пояснюють девіантну поведінку.

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 17-21.

1. Теорія наличок (ярликів). Теорія девіантного підсилення і спіралі девіантності.
2. Сучасні філософсько-соціологічні «виправдання» девіантності.
3. Теоретичні основи конструювання соціальної і правової реальності. Підхід Бергера і Лукмана.

4. Теорія конструювання девіантності Я.Гілінського.
5. Біологічний напрям в теоретичній девіантології: основні теорії XIX та XX ст.
6. Психоаналітичне пояснення агресивної поведінки, масових і серійних вбивств, війни та революції.
7. Класики соціології про проблему девіантної поведінки.
8. Теорія пристосування до норми Р.Мертон.
9. Трансмісійні теорії, що пояснюють поширення девіантної поведінки.
10. Культурологічне пояснення девіантної поведінки.
11. Теорії, що пояснюють девіантність в середовищі підлітків та неповнолітніх.

Підготовка рефератів за темою із списку

Література: 1, 3, 5, 7, 15, 24, 26, 27, 28

Тема 22. Особистість девіанта: функціональні й структурні деформації.

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 17-21.

1. Порівняльний аналіз основних функцій та підсистем «нормально» особистості і особистості з відхиляючою поведінкою.
2. Втрата самоконтроля і проблема дефіциту волі у певних категорій девіантів.
3. Фактори, які негативно впливають на процес соціалізації та зумовлюють формування особистості девіанта.

Підготовка рефератів за темою із списку

Література: 2, 3, 13, 21

Тема 23, 24. Емпіричні спостереження девіантної поведінки.

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 23 і

24. Виконання індивідуального завдання №2.

1. Методологічні й методичні проблеми, пов'язані з об'єктом емпіричного вивчення.
2. Переваги і недоліки кількісних та якісних методів дослідження девіантної поведінки.
3. Основні стратегії вивчення девіантів та девіантної поведінки: моніторингові дослідження, лонгетюдне дослідження, порівняльний метод, непряме спостереження.
4. Поширення зразків девіантної поведінки як соціальна епідемія.

Підготовка рефератів за темою із списку

Література:

Змістовний модуль № 3: Основні види девіантної поведінки

Тема 25. Хімічний тип залежності. Алкоголізм і його соціальні наслідки.

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 25

1. Адикція як соціальна проблема, стан особистості і девіантні прояви.
2. Біологічний і соціальний механізми формування алкогольної залежності.
3. Негативні наслідки зловживання алкоголем для людини, сім'ї, суспільства.
4. Антиалкогольні кампанії та проблематика «сухого закону».

Підготовка рефератів за темою із списку

Література: 1, 2, 3, 21, 40

Тема 26. Наркоманія і поширення вживання наркотичних речовин.

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 26

1. Наркотична залежність і її згубні наслідки для особистості. Поведінка наркомана.
2. Наркобізнес. Наркотрафік у світі, діяльність наркомафій.
3. Суспільна відповідальність наркоманів та осіб, які сприяють наркотизації населення

Підготовка рефератів за темою із списку

Література: 1, 2, 10, 14, 31

Тема 27. Нехімічний тип адиктивної поведінки.

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 27

1. Мультимедійна та Інтернет-адикція: ознаки і негативні наслідки.
2. Ігроманія: історія явища, сучасні форми та негативні прояви.
3. Харчова залежність: особисті і соціальні проблеми.

Підготовка рефератів за темою із списку

Література: 2, 10, 14, 29, 31, 32

Тема 28. Суїцид як форма девіантної поведінки.

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 28.

Виконання індивідуального завдання №3.

1. Суїцид як соціальне явище: статистика, небезпека.
2. Зміна ставлення до самогубства в історії людства.

3. Еміль Дюркгайм про «нормальність» суїциду і злочинності. Робота «Самогубство».

4. Форми суїциду і суїцидальні тенденції як специфічний стан особистості.

Підготовка рефератів за темою із списку

Література:1, 3, 23, 32,34 ,41

Тема 29. Сексуальні відхилення.

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 29

1. Культура і сексуальна норма: коеволюція. Сексуальна революція другої половини ХХ ст.

2. Сексуальні перверсії. Реакція оточення.

3. Кримінальна сексологія і найбільш небезпечні злочини на ґрунті сексуальних відхилень

Підготовка рефератів за темою із списку

Література:1, 2, 5, 8, 9, 10, 12, 29, 33

Тема 30. Проституція як форма девіантної поведінки.

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 29

1. Поняття проституції, основні форми і різновиди проституції.

2. Проституція в контексті історії, цивілізацій, культур.

3. Особистісні і соціальні негативні наслідки проституції.

Секс-бізнес і злочинність

Підготовка рефератів за темою із списку

Література:1, 2, 5, 8, 9, 10, 12, 29, 33

Тема 31. Злочинність і її різновиди.

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 31

1. Юридичне визначення злочину. Типи й види злочинної поведінки.

2. Тяжкість злочину і суспільна небезпека злочинності.

3. Кримінальні стосунки, потерпіла сторона та її права.

4. Особистість злочинця.

Підготовка рефератів за темою із списку

Література: 1, 2 ,5, 10, 12, 26, 28, 29, 34

Тема 32. Найнебезпечніші злочинні дії: злочини проти миру і людяності, геноцид, тероризм.

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 32

1. Злочини проти миру та людяності, військові злочини.

2. Геноцид: історія явища, причини, соціальні та юридичні наслідки.

3. Тероризм: історія, форми, небезпека в сучасних умовах.

Підготовка рефератів за темою із списку

Література: 1, 2 ,5, 10, 12, 26, 28, 29, 34

Змістовний модуль № 4: Соціальний контроль і робота з девіантами.

Тема 33. Соціальний контроль і його форми.

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 33

1. Поняття соціального контролю. Функції соціального контролю. Поняття санкції. Різновиди санкцій. Офіційний соціальний контроль: суб'єкти, інструменти, повноваження.
  2. Неформальний соціальний контроль. Сила громадської думки і контролю з боку оточення. Інструменти неформального контролю. Санкції з боку оточення.
  3. Внутрішній самоконтроль. Самопокарання
- Підготовка рефератів за темою із списку

Література:1, 5, 15, 22

Тема 34. Еволюція ставлення суспільства до девіантів.

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 34

1. Репресивна політика в примітивних і традиційних суспільствах стосовно девіантів. Переслідування в період Середньовіччя релігійних дисидентів і осіб, які підозрювалися у зв'язках з сатаною.
2. Реформа кримінального права і пенітенціарної системи в XVIII-XIX ст. та пом'якшення долі підсудних, божевільних та інших категорій.
3. Тенденції гуманізації і лібералізації у ставленні до девіантів в XX ст.
4. Перегляд низки соціальних норм, якими визначалися різні категорії девіантів. Суспільна дискусія довкола ЛГБТ-спільнот, одностатевих шлюбів. «легких» наркотиків.

Підготовка рефератів за темою із списку

Література:1,2, 5 ,17, 19, 26

Тема 35. Кримінальне покарання і його функції.

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 35

1. Сутність і форми кримінального покарання.
2. Еволюція форм кримінального покарання, інституту смертної кари та пенітенціарної системи. Форми кримінального покарання, які не передбачають позбавлення волі.
3. Сучасна пенітенціарна система і тюремний соціум

Підготовка рефератів за темою із списку

Література:1,2, 5 ,17, 19, 26

Тема 36. Теорія і практика відновлювального правосуддя.

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 36

1. Сутність відновлювального правосуддя.
2. Медіація як процедура примирення сторін.
3. Технології медіації та роль медіатора.

Підготовка рефератів за темою із списку

Література 1, 2, 7, 25

Тема 37. Медична допомога і лікування девіантів.

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 37

1. Сутність медичного втручання з метою припинення девіантної поведінки: принципи і форми лікування.
2. Медична допомога особам, що страждають на алкоголізм і наркоманію.
3. Медична допомога суїцидентам.
4. Медична допомога особам з сексуальними відхиленнями та особам, що займаються проституцією.

Підготовка рефератів за темою із списку

Література 1, 2, 3, 4, 32

Тема 38, 39, 40. Соціальна і психологічна робота з девіантами. Програми реабілітації і ресоціалізації девіантів. Профілактика девіантної поведінки

Опрацювання лекційного матеріалу, підготовка до семінару з теми 38, 39, 40.

Виконання індивідуального завдання 4

1. Принципи, цілі, методи соціальної роботи з девіантами.
2. Основні суб'єкти, що надають допомогу різним категоріям девіантів в Україні. Світовий досвід соціальної роботи з девіантами.
3. Специфіка роботи з дітьми-девіантами.
4. Програми реабілітації алкоголіків, наркоманів, проститутток.
5. Терапевтичні спільноти. Спільноти анонімних алкоголіків та наркоманів.
6. Проблема ресоціалізації осіб, які тривалий час знаходилися у соціальній ізоляції
7. Сутність понять «реабілітація» та «ресоціалізація» стосовно девіантів.
8. Основні соціальні технології, що передбачають реабілітацію залежних осіб.
9. Програми для реабілітації осіб, які займалися проституцією, жертв «білого рабства», дітей, які залучалися до секс-індустрії.
10. Поняття профілактики девіантної поведінки. Основні форми профілактичної діяльності

Підготовка рефератів за темою із списку

Література 1, 2, 3, 4, 32

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

семестр 3

Модуль 1:

1. Соціальність особистості.
2. Біологічні властивості Homo Sapiens як основа розвитку особистості
3. Поняття душі у світових релігіях як еквівалент поняття особистості.
4. Психоаналітична доктрина З.Фрейда і її критика.
5. Теорія колективних (соціальних) архетипів.
6. Е.Фромм про деструктивну соціальну поведінку.
7. Радикальний біхевіоризм і його критика.
8. Інтерактивна концепція особистості в сучасній соціології.
9. Система цінностей людини і соціальна поведінка.
10. Концепція самоактуалізації потреб людини А.Маслоу.
11. Професійні компетенції як підсистема особистості: зміст і процес формування.
12. Стратегії соціальної комунікації як вираз структурних елементів особистості.
13. Типологія особистості за Е.Фроммом.
14. Типи особистості в різних психологічних концепціях особистості.
15. Соціальні критерії типології особистості.
16. Типи особистості, в основі яких лежать певні риси характеру.
17. Стадії соціалізації людини за Е.Еріксоном.
18. Генетичні і фізичні фактори, які впливають на соціалізацію людини.
19. Роль виховання у соціалізації людини.
20. Соціальна поведінка як зовнішній прояв типу особистості.
21. Основні форми соціальної активності людини.
22. Теорія соціальної поведінки Т.Парсонса.

Модуль 2

23. Норма і відхилення в поведінці людини.
24. Девіантна поведінка і соціальна норма.
25. Типологічна схема соціальних відхилень: основні типологічні критерії і групи девіантів.
26. Небезпечні види девіантної поведінки: соціальні наслідки і страх девіантів у суспільстві.
27. Вікова і гендерна специфіка девіантної поведінки.
28. Релігійні і політичні дисиденти як позитивні девіанти.
29. Теорія природженого злочинця Ч.Ломброзо і її критика.
30. Конституціональна теорія Шелдона: чи можна за статурою людини розглядати небезпечного девіанта?
31. Біологічні концепції ХХ ст., що пояснюють надмірну агресивність людини.
32. Теорії агресивної поведінки, що спираються на вчення З.Фрейда.
33. Функціональне пояснення девіантної поведінки.
34. Теорія диференційної асоціації Е.Сазерленда як пояснення поширення небезпечних форм девіантності.
35. Теорія ярликів і перегляд ставлення до дитячої девіантності.

36. Деформація мотиваційного комплексу у девіантів різного профілю.
37. Особистість девіанта як збій у процесі соціалізації людини.
38. Роль сім'ї та первинних груп у формуванні особистості девіанта.
39. Застосування різних дослідницьких стратегій при вивченні девіантої поведінки.
40. Теорія сигма-подібної кривої як пояснення динаміки соціальних епідемій.
41. Харківський досвід вивчення розповсюдження нелегальних наркотиків в молодіжному середовищі.

4 семестр

Модуль 3:

42. Соціальна небезпека адиктивної поведінки.
43. Алкогольна залежність: медичні і соціальні аспекти.
44. Історія і уроки «сухого закону» в США.
45. Дискусія довкола вживання так званих «легких» наркотиків.
46. Соціальна небезпека наркоманії.
47. Наркобізнес як небезпечна міжнародна злочинність.
48. Праця Е.Дюркгайма «Самогубство» та її методологічне значення.
49. Статистика суїциду в різних країнах світу й соціологічне пояснення її рівнів.
50. Релятивізм сексуальної норми: історія сексуальності.
51. Християнська мораль і сексуальність.
52. Сексуальна революція і соціальні зміни у другій половині ХХ ст.
53. Історія проституції як соціального явища.
54. Секс-бізнес і його кримінальна складова.
55. Злочинність як соціальне явище.
56. Основні різновиди злочинних посягань.
57. Геноцид як найбільш тяжкий злочин: історичні прецеденти.
58. Нюрнберзький процес і введення понять злочин проти миру і злочин проти людяності.
59. Соціальне підґрунтя сучасного тероризму.

Модуль 4

60. Інститути офіційного контролю.
61. Неформальний контроль в трудових колективах.
62. Соціологічні теорії соціального контролю.
63. Охота на відьом і репресії стосовно релігійних дисидентів у Середні вікі.
64. Еволюція ставлення суспільства до сексуальних меншин.
65. Еволюція ставлення до суїцидентів.
66. Кримінальне правосуддя і його функції.
67. Еволюція смертної кари.
68. Історія тюремного ув'язнення.
69. Відновлювальне правосуддя – новий етап розвитку кримінальної юстиції.
70. Технологія примирення сторін і здійснення процедури медіації.
71. Організація наркологічної служби в Україні.
72. Медична допомога особам, що страждають на залежність різної етіології.

73. Соціальна робота з адиктами.
74. Психологічна допомога девіантам.
75. Соціальна робота з особами, які звільнилися з місць позбавлення волі.
76. Найбільш відомі в світі програми реабілітації залежних осіб.
77. Проблема ресоціалізації і її практичне вирішення в біографії девіантів.
78. Профілактичні програми стосовно попередження наркозалежності.
79. Організація і цілі телефона довіри.
80. Розповсюдження ідей здорового способу життя як профілактика девіантної поведінки з елементами аутоагресії.

Питання для самоперевірки знань

Модуль 1

1. Чи можна вважати, що поняття людини є більш широким стосовно поняття «особистість», чи навпаки?
2. Яким чином в особистості поєднується соціальне й індивідуальне?
3. Які інстинкти в структурі особистості є провідними в концепції З.Фрейда?
4. Чому З.Фрейда було піддано критиці на початку його самостійної наукової кар'єри і навіть виключено зі спілки психіатрів Відня?
5. Чому концепцію особистості З.Фрейда іноді визначають як «менеджеріальну теорію»?
6. В чому полягає зміст основного конфлікту особистості з точки зору психоаналітичної доктрини?
7. В чому полягає різниця між структурами особистості в теоріях З.Фрейда і К.Юнга?
8. Яким чином поняття архетипу свідомості пов'язується з поведінкою людини?
9. Яку роль поняття неповноцінності (комплекс неповноцінності) грає в теорії особистості А.Адлера?
10. Який «закон людини» А.Адлер вважав провідним, таким що формує ціль існування?
11. В чому полягає теорія рис характеру людини?
12. Яким чином можна діагностувати риси особистості?
13. Яке можливе практичне використання результатів діагностики рис особистості?
14. В чому полягає зміст теорії «стимул – реакція»?
15. Чому до робіт прибічників біхевіоризму було уважне ставлення в колишньому СРСР?
16. Чому концепція особистості К.Роджерса отримала назву «гуманістичної»?

17. Назвіть основні функції особистості.
18. Дайте визначення поняттю «мотив поведінки».
19. Дайте визначення поняття «цінність».
20. Яким чином можна структурувати потреби людини?
21. Чи може людина управляти власними потребами?
22. Назвіть основні функції особистості.
23. Дайте визначення поняттю «мотив поведінки».
24. Дайте визначення поняття «цінність».
25. Яким чином можна структурувати потреби людини?
26. Чи може людина управляти власними потребами?
27. На яких базових тезах заснована теорія типізації особистості?
28. Яким чином тріада категорій «загальне – особливе – одиничне» може бути застосовано до методології типізації особистості?
29. Який зв'язок поміж соціальною структурою суспільства, соціальними групами і типами особистості?
30. Назвіть риси характеру, які можуть бути покладені в основу типів особистості?
31. Чи може самоідентифікація людини вплинути на тип особистості?
32. В чому різниця понять «спосіб життя» і «стиль життя»?
33. Як пов'язані стиль життя людини і тип особистості?
34. Визначте поняття «соціалізація».
35. Порівняйте поняття «соціалізація» і «соціальна адаптація».
36. Яка роль внутрішніх і зовнішніх конфліктів в теорії соціалізації Е. Еріксона?
37. Які існують відмінності поміж первинною і вторинною соціалізацією?
38. Що таке система освіти і яким чином вона впливає на процес соціалізації людини?
39. Назвіть основні напрями виховання людини. Яким чином вони пов'язані з типом цивілізації, характером суспільством і соціально-класовою структурою?
40. Яким чином держави в різні епохи намагалися впливати на процес соціалізації?
41. Назвіть основні напрями соціальної активності людини.
42. Якою може бути поведінка по відношенню до соціальних норм?
43. Яким чином напрями соціальної активності людини пов'язані з основними підсистемами особисті?
44. Назвіть типи соціальних дій за М. Вебером.
45. Яка роль експектацій у визначенні тактики соціальної поведінки?

46. Яким чином відбувається управління поведінкою людини на рівні особистості?

Модуль 2.

1. Як перекладається лат. *Deviatio*?
2. Визначте поняття «девіантна поведінка» і «девіант».
3. Чи є різниця поміж поняттями «девіантний вчинок» і «девіантна поведінка»?
4. В чому полягає соціальна проблема, що пов'язана з феноменом девіантності?
5. Які наукові дисципліни вивчають феномен соціальних відхилень?
6. Яким чином девіантна поведінка пов'язана з культурою?
7. Які різновиди соціальної поведінки є девіантними в межах християнського світогляду?
8. Що означає релятивізм девіантності?
9. Чи пов'язані між собою різні види девіантної поведінки?
10. Що ми вкладаємо у поняття соціальної небезпеки девіантної поведінки?
11. В чому різниця поміж поняттями «негативна» і «позитивна» девіантність?
12. Які форми девіації можна віднести до аутоагресивних видів девіантної поведінки?
13. Які види девіантної поведінки є переважно «жіночими» і «чоловічими»?
14. Чим можна пояснити різну інтенсивність соціальних відхилень в гендерних групах?
15. Назвіть найбільш небезпечні форми девіантної поведінки.
16. Яка загальна історична тенденція в суспільній оцінці небезпеки різних форм девіантної поведінки?
17. Які види девіантної поведінки є специфічними для дітей?
18. Яка ідея покладена в основу усіх біологічних теорій девіантності?
19. Кого з вчених можна вважати родоначальником біологічного напрямку в теорії девіантної поведінки?
20. Які зовнішні «стигми» мали нібито свідчити про належність людини до так званих природжених злочинців?
21. Які біологічні фактори можуть свідчити про психологічне неблагополуччя і збочений характер особистості з точки зору науки XX і XXI ст.?
22. Який базовий інстинкт з точки зору вчення З.Фрейда співвідноситься з агресивністю людини?

23. За яких умов, з точки зору психоаналітичної доктрини, саморегуляція особистості порушується і людина може чинити зло?
24. Яким чином прибічники психоаналізу трактують такі явища як мазохізм, садизм, некрофілія?
25. На яких підставах Е.Дюркгайм визначав злочинність і суїцид як «нормальні явища»?
26. Що означає класовий підхід до явищ девіантності в рамках марксистського вчення?
27. Назвіть основні типи пристосування до соціальної норми за схемою Р.Мертон?
28. Чому Р.Мертон вважав свою теорію девіантності переважно пристосованою до реалій США?
29. Визначте основний зміст культурологічного підходу до розуміння явища соціальних відхилень у суспільстві.
30. Які девіантологічні теорії переважно описують причини і закономірності відхиляючої поведінки дітей?
31. Визначте поняття «особистість девіанта». Які типологічні групи особистості належать до цього родового поняття?
32. Які підсистеми в структурі особистості девіанта мають відхилення і деформації порівняно з «нормальною» людиною.
33. Яким чином деформуються базові потреби у алкоголіків і наркоманів?
34. Як змінюється система цінностей у різних категорій злочинців?
35. За яких умов людина втрачає самоконтроль і стає девіантом?
36. Яким чином спадковість може вплинути на формування особистості девіанта?
37. Назвіть основні зовнішні фактори, що можуть негативно вплинути на формування особистості та розвиток девіантної поведінки.
38. Що означають поняття «кількісні» і «якісні» методи в соціології?
39. Які переваги і недоліки пов'язані із застосуванням кількісних і якісних соціологічних методів на практиці?
40. Для чого соціологи організують моніторингові і лонгетюдні спостереження стосовно явищ девіантної поведінки?
41. З якою метою для вивчення девіантності використовується метод контрольної групи?
42. Які соціальні статистики відображають динаміку різних видів девіантної поведінки?
43. Що означає поняття «соціальна епідемія»?
44. Доведіть, що поширення нелегальних наркотиків в Україні відповідає графіку сигма-подібної залежності.

Модуль 3.

1. В чому полягає зміст явища адикції?
2. Визначте основні типи й види адиктивної поведінки.
3. Визначте основні етапи розвитку алкогольної залежності.
4. Назвіть негативні наслідки алкоголізації населення.
5. Чому алкоголізм можна розглядати як аутоагресивну поведінку?
6. Які підсистеми особистості зазнають суттєвої деформації у алкогольно залежних індивідів?
7. Визначте поняття «фізична» і «психологічна» залежність.
8. Які види наркотичних речовин є поширеними в Україні?
9. В чому різниця поміж поняттями «психоактивна речовина» і «наркотик»?
10. Що означає термін «прекурсор»?
11. Яка існує адміністративна і кримінальна відповідальність за вживання і поширення наркотиків?
12. В чому полягає індивідуальна небезпека вживання наркотичних речовин?
13. Які соціальні небезпеки пов'язані з наркотизацією населення?
14. В чому полягає механізм виникнення мультимедійної залежності?
15. Назвіть небезпеки, що пов'язані з мультимедійною залежністю?
16. Якими методами можна виміряти рівень залежності людини від Інтернету і гаджетів?
17. Які заходи можуть попереджати виникнення мультимедійної залежності у дітей?
18. В чому сутність явища ігроманії?
19. Які існують форми ігроманії?
20. Сформулюйте небезпеку залежності у формі ігроманії для особистості та оточення.
21. Чому суїцид як форма поведінки рідше засуджувалася в християнських країнах?
22. Які існують форми і види суїциду?
23. Яким чином рівень суїциду пов'язаний із зовнішніми факторами – релігією, соціальною ситуацією, оточенням?
24. В чому полягає соціальна небезпека суїциду?
25. Які етапи розвитку суїцидальної тенденції в структурі особистості?
26. Яким чином змінюються підсистеми особистості у суїцидента?
27. Які основні вимоги суспільства до сексуальної поведінки?

28. Визначте норми сексуальної поведінки з точки зору християнської моралі.
29. Пригадайте основні психологічні стани і психічні захворювання, пов'язані з розладами сексуальної поведінки.
30. Дайте визначення поняттю «сексуальне виховання».
31. Які позитивні і негативні наслідки мала сексуальна революція?
32. Дайте визначення терміну «проституція».
33. Які причини існування проституції?
34. Яким чином проституція пов'язана з соціальною структурою суспільств?
35. Що означає термін «біле рабство»?
36. Яким чином явище проституції відображено у адміністративному і кримінальному законодавстві України?
37. За якими критеріями юристи визначають склад злочину?
38. Які існують типи й види злочинних діянь згідно КК України?
39. Що вивчає дисципліна віктимологія?
40. Визначте основні види кримінальних стосунків, які виникають поміж злочинцем і його жертвами.
41. Що означає термін «професійний злочинець»?
42. За якими напрямками відбувається деформація особистості у професійних злочинців?
43. Яким чином змінилося ставлення в цивілізованому світі до агресивних воєн?
44. Що означає термін «військовий злочинець»?
45. Дайте визначення поняттю «геноцид».
46. Чому голодомор 1930-х рр. в Україні визнано формою геноциду?
47. Що означає поняття «тероризм»?
48. Які питомі риси особистості терориста?
49. Наведіть приклади різних форм терору.

Модуль 4.

1. Дайте визначення поняттю соціального контролю.
2. Яку роль грають санкції в системі соціального контролю?
3. Хто може виступати в ролі суб'єкту соціального контролю?
4. Які функції в плані соціального контролю перебирає на себе держава?
5. Що є витоком неформального контролю?
6. Назвіть основні інструменти неформального контролю.
7. Чи може суїцид грати роль способу самопокарання?
8. Назвіть основні форми реакції суспільства на небезпечних девіантів.

9. В якому напрямку еволюціонувало ставлення суспільства до девіантів за часів цивілізацій?
10. Яким чином визначала християнська релігія девіантів?
11. Які реформи відбувалися в системах кримінального правосуддя і місць позбавлення волі в епоху модерну і постмодерну?
12. Яким чином загальна гуманізація і лібералізація торкнулася долі девіантів у європейських суспільствах?
13. Наведіть приклади, коли трансформація соціальних норм змінила статус девіантів або пом'якшила ставлення до них?
14. Коли в історії людства з'являється кримінальне правосуддя?
15. Чим відрізняється кримінальне правосуддя від «домашнього» покарання?
16. Що означають терміни загальна і спеціальна превенція стосовно розповсюдження злочинності?
17. Які реформаторські ідеї висловив Ч.Беккарія у XVIII ст.?
18. Які ідеї щодо реформування кримінального правосуддя висунули представники позитивної школи в науці кримінального права?
19. Коли і чому з'являється ювенальна юстиція?
20. Назвіть аргументи тих, хто виступає «за» і «проти» смертної кари.
21. Які санкції, що накладає кримінальний суд, не пов'язані з обмеженням свободи?
22. Дайте визначення поняттю відновлювального правосуддя.
23. З яких причин була запропонована ідея відновлювального правосуддя?
24. За яких умов можлива процедура примирення сторін?
25. На яких принципах заснована діяльність медіатора?
26. Назвіть основні етапи здійснення процедури медіації.
27. Які види медичної допомоги можуть застосовуватися щодо девіантів.
28. В яких випадках девіанти потребують медичної допомоги?
29. В яких випадках особи, що страждають на алкоголізм і наркоманію, потребують ургентної допомоги?
30. На яких принципах заснована медична допомога девіантам?
31. В яких випадках медична допомога девіантам може досягнути своїх цілей?
32. Яка роль психолога при наданні допомоги медичної допомоги девіантам?
33. Які існуючі в Україні суб'єкти соціальної роботи можуть надавати допомогу девіантам різного профіля.
34. Які проблеми, що мають особи-девіанти, можуть бути предметом соціальної роботи?

35. Назвіть основні положення Закону України про роботу з особами, які звільнилися з місць позбавлення волі.
36. Які методи можуть застосовувати практичні психологи для допомоги девіантам?
37. Дайте визначення поняттю реабілітації.
38. За якими напрямками може здійснюватися реабілітація особистості адикта?
39. В чому полягає реабілітація осіб, схильних до суїциду?
40. Що означає термін «програма реабілітації»?
41. Які суб'єкти можуть виступати в якості організаторів реабілітаційних програм?
42. В чому полягає реабілітаційна програма «10 кроків» при роботі з адиктами?
43. Чому у девіантів виникає потреба у ресоціалізації?
44. Дайте визначення поняттю «профілактика» стосовно девіантної поведінки.
45. Який зміст вкладається в поняття «первинна» і «вторинна» профілактика наркозалежності?
46. Чому вважається, що профілактика є більш ефективний захід ніж лікування?
47. Яким чином можна організувати профілактику різних форм девіантної поведінки в закладах освіти?

Основна література

1	Девіантологічні читання в Харківському національному університеті внутрішніх справ (2008–2012): 100 кращих тез доповідей: зб./уклад. і заг. ред. І.П. Руценка. – Х.: Золота миля; ХНУВС, 2013.
2	Злобіна О. Г., Тихонович В. О. Суспільна криза і життєві стратегії особистості. – К., 2001.
3	Соціологія : підручник / М. П. Требін, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін. ; за ред. М. П. Требіна. — Х. : Право, 2010. — 224 с.
4	Руценка І.П. Загальносоціологія: Підручник. – Харків: НУВС, 2004. – 524 с.
5	Руценка І.П. Соціологія злочинності. – Харків: Вид-во Націон. ун-ту внутр. справ, 2001. – 370 с.
6	Соціологія і психологія: Навч. посіб. / За ред. Ю.Ф. Пачковського. – К.: Каравела, 2009.
7	Черниш Н.Й Соціологія: Підручник за рейтингово-модульною системою навчання. –5-те вид., перероб. і доп. –К.: Знання, 2009. –468с.
8	Panofsky I. Style and Medium in the Motion Pictures Wilson, Carolyn; Grizzle, Alton; Tuazon, Ramon; Akyempong, Kwame; Cheung, Chi-Kim. Media and information literacy curriculum for teachers, 2011, 192 p.

9	Rosenstiel, Tom and A. Mitchell (eds). (2003). Thinking Clearly: Cases in Journalistic Decision-Making. New York: ColumbiaUniversityPress
---	---

Допоміжна література

10	Ківенко Н.В. Девіантна поведінка: сучасна парадигма: Монографія / Н.В. Ківенко, І. І. Лановенко, П.В. Мельник. Ірпінь: АДПС України, 2002. – 240 с
11	Андрущенко В., Губерський В., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість. — К., 2002.
12	Балакірева О.М. Соціологічний дискурс дослідження соціальних епідемій // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Зб. наук. пр. – Вип.16. – Харків: Видавничий центр Харківського держуніверситету ім. В.Н. Каразіна, 2010. – С. 587–593.
13	Злобіна О. Г. Категорія «особистість» у системі понять соціальної теорії // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2000. - №2.
14	Злобіна О. Г., Тихонович В. О. Особистість сьогодні: адаптація до суспільної нестабільності. - К., 1996.
15	Злобіна О. Особистість як суб'єкт соціальних змін. — К.: Ін-т соціології НАН України, 2004.
16	Іванченко А. В. Соціалізація і соціальне виховання: Навч. посіб.—Житомир: Полісся, 2006.
17	Капська А.Й. Соціальна робота: Навч. посіб. - К.: Центр навчальної літератури, 2005.
18	Лукашевич М. П. Соціалізація: виховні механізми і технології. – К. : ІЗМІН, 1998. – 112 с.
19	Лукашевич М. П., Туленков М. В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: Навч. посіб. — К., 1999.
20	Лукашевич М.П., Туленков М.В. Соціологія. Загальний курс: Підручник. – К.: Каравела, 2004.
21	Мід Джордж Г. Дух, самість і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста. — К.: Укр. центр духовної культури, 2000.
22	Москаленко В. В. Соціалізація особистості : моногр. / В. В. Москаленко. – Київ : Фенікс, 2013. – 540 с.
23	Муляр В. І. Самореалізація особистості як соціальна проблема (філософсько-культурологічний аналіз). — Житомир, 1997. Навч.-метод. посіб. / Ін-т змісту і методів навчання. –К., 1998.

24	Пилягіна Г. Я., Винник М. І. Проблема саморуйнуючої поведінки серед населення України // Новини медицини и фармації. — 2007. — № 215.
25	Рущенко І. Ідейні джерела відновлюваного правосуддя: позитивістська школа в науці кримінального права // Кримінологія и девіація / Кримінологічні дослідження: вип.8. — Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. — С.31–40.
26	Рущенко І.П. Архетип заборони як кримінологічна гіпотеза // Соціальна психологія. — 2007. — №2 (22). — С. 3–13.
27	Рущенко І.П. Дисиденти як девіанти тоталітарних суспільств // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти: матеріали науково-практичної конференції (Харків, 7 квіт. 2012 р.). — Х.: ХНУВС, 2012. — С. 66–70.
28	Рущенко І.П. Кримінологічна модель особистості // Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи: матеріали міжн. наук. конф., 9 грудня 2016 р. / за ред. В.Я. Тація, Б.М. Головкіна. — Х.: Право, 2016. — С.57-60.
29	Рущенко І.П. Соціальний порядок і соціальні відхилення // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Зб. наук. пр. — Вип.15. — Харків: Видавничий центр Харківського держуніверситету ім. В.Н. Каразіна, 2009. — С.136–146.
30	Рущенко І.П. Страх як базисний елемент системи соціального контролю // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти: матеріали науково-практичної конференції (Харків, 6 квіт. 2013 р.). — Х.: ХНУВС, 2013. — С. 12–16.
31	Рущенко І.П. Фактор моди в структурі епідемії наркотизму // Український соціум. — 2014 — №4 (51). — С.75-85.
32	Рущенко І.П., Сердюк О.О. Моніторинг адиктивної поведінки харківської молоді: концептуалізація даних емпіричних спостережень // Український соціум. 2016. № 4(59). — С. 42-56.
33	Рущенко І.П., Швед О.В. Дитяча порнографія та небезпека спілкування дітей в Інтернеті // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Зб. наук. пр. — Харків: Видавничий центр Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, 2005. — С.461–465.
34	Рущенко І.П. Методологічні і методичні питання виміру рівнів девіації в зоні бойових дій // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка / Соціологічні науки. — 2016. — №5 (302). — С. 71-91.
35	Скотна Н. Особа в розколотій цивілізації: освіта, світогляд, дії. — Львів: Укр. технології, 2005.

36	Сморж Л. О. Особа і суспільство (філософсько-психологічний аспект). — К., 2001.
37	Соціальний ареал життя особистості / М. Шульга (ред.); НАН України, Ін-т соціології. — К., 2005.
38	Спеціальні та галузеві соціології: Навч. посіб. — 2-е вид. — К.: «Фоліант», 2007.
39	Фромм Е. Втеча від свободи: людина для себе / Пер. с англ. — Мінськ : Попурі, 1998. — 420 с.
40	Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій: Конспект. — Вип. 3. — Львів, Кальварія, 1996.
41	Шестопалова Л. Суїцид в Україні та Росії: порівняльний аналіз // Право України. — 2000. — № 8.

Література іноземною мовою

1. Article 19. (1999, June). RighttoKnow: PrinciplesonFreedomofInformationLegislation. InternationalStandardsSeries. Retrieved 27 May 2009 from www.article19.org/pdfs/standards/righttoknow.pdf
2. Bertrand, Claude-Jean. (2003). *MediaEthicsandAccountabilitySystems*. NewYork: HamptonPress
3. CommitteetoProtectJournalists, at<http://www.cpj.org>
4. Dominick, J. R. (2007). *The Dynamics ofMassCommunications*. 9th ed. Boston: McGraw-Hill
5. Dutton, William H. [Socialtransformationinaninformationsociety: rethinkingaccesstoyouandtheworld](http://www.unesco.org/ci/en/files/19137/11164945435advocacy_brochure.pdf), 2004, 134 p.
6. http://portal.unesco.org/ci/en/files/19137/11164945435advocacy_brochure.pdf
7. Joseph, Ammu. (2005): *MediaMattersCitizensCare*. Retrievedon 17 May 2011 from
8. Mencher, Melvin. (2006). *NewsReportingandWriting*(10th ed.). Boston: McGraw-Hill
9. Mendel, Toby. (2008). *FreedomofInformation: A ComparativeLegalSurvey*(2nd Ed.). Paris: UNESCO, at<http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001584/158450e.pdf>
10. Reporterssansfrontiers, at<http://www.rsf.org>
12. Rosenstiel, Tomand A. Mitchell (eds). (2003). *ThinkingClearly: CasesinJournalisticDecision-Making*. NewYork: ColumbiaUniversityPress
13. StateoftheNewsMedia, at<http://www.journalism.org>
14. UNESCO. (2007). *ModelCurriculaforJournalismEducationforDevelopingCountriesandEmergingDemocracies*. Paris: UNESCO, at<http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001512/151209e.pdf>
15. UNESCO. (2009) *GuidelinesforBroadcastersonPromotingUserGeneratedContentandMediaandInformationLiteracy*. Paris: UNESCO, at<http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001871/187160e.pdf>
16. Ward, S.J.A. (2005). *PhilosophicalFoundationsofGlobalJournalismEthics*. *JournalofMassMediaEthics* 20:1, 3-21

